

ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.71

Олександр ДЗЮБЛЮК

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ДО БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Розглянуто особливості сучасного економічного розвитку України та сукупність негативних явищ, які позначаються на організації грошово-кредитних відносин. Досліджено інституційні засади формування довіри до банківського сектору з точки зору надійності функціонування комерційних банків та забезпечення стабільності національної валюти. Сформульовано основні напрями забезпечення довіри з боку суспільства до банків як інститутів фінансового ринку, що має ґрунтуватися на ефективній діяльності центрального банку як головного регулятора. Вказано на недоліки сучасної політики Національного банку України (НБУ), пов'язані з виведенням із ринку значної кількості банківських установ та втратою їхніх активів. Визначено пріоритети діяльності НБУ щодо організації ефективного банківського нагляду, жорсткого контролю за процентною і кредитною політикою, створення санаційного банку як напрямів, що слугують гарантією стабільної роботи банківських установ.

Обґрунтовано несвоєчасність заходів НБУ щодо переходу до режиму інфляційного таргетування і відмови від регулювання валютного курсу як факторів підризу стабільності національної валюти і зниження довіри до банківського сектору з боку суспільства. Проаналізовано низьку ефективність обрання цільових орієнтирів монетарної політики НБУ з точки зору втрати контролю над інфляцією і курсовою динамікою, впливу вкладів з банківських установ, збільшення частки проблемних кредитів і збитків комерційних банків. Визначено причинно-наслідкову залежність негативного впливу триразової девальвації на банківський сектор, що стало фактором підризу довіри до нього з боку суспільства, а також фактором недовіри до національної валюти як об'єкта заощаджень, що виявилось головною причиною масованого впливу депозитів із банківської системи.

Запропоновано заходи стабілізації ситуації на грошовому ринку з метою підвищення рівня суспільної довіри до національної валюти і до банківських установ країни.

Ключові слова: довіра, банківський сектор, інфляція, Національний банк України, банківський нагляд, національна валюта, девальвація.

JEL: E50, G21

Постановка проблеми. Кризові явища, що охопили економіку України упродовж останнього періоду, не могли не позначитись на функціонуванні банківського сектору та грошової системи країни, спричиняючи негативні наслідки для діяльності суб'єктів

ринку в усіх сферах господарського життя суспільства. Несприятлива кон'юнктура на зовнішніх ринках, зменшення внутрішнього споживчого ринку, зниження інвестиційної активності підприємств, розрив міжгалузевих зв'язків, наростання турбулентності на валютному ринку, скорочення державного фінансування і збільшення боргового навантаження на державний бюджет, обмеження кредитної активності – це явища, що негативно позначаються на організації грошово-кредитних відносин суспільства й об'єктивно визначають складні умови, в яких нині функціонує банківський сектор країни. Водночас банківські установи, перебуваючи у центрі руху грошових потоків економічної системи і пов'язані численними фінансовими операціями з усіма суб'єктами господарської діяльності, мають величезний вплив і визначають умови ведення бізнесу та загальний тренд економічного розвитку, забезпечення якого визначається наявністю необхідних для цього грошових ресурсів. Відтак “здоров'я” банків є запорукою нормальної життєдіяльності усього господарського організму, виходячи із ролі банківського сектору як його головного органу.

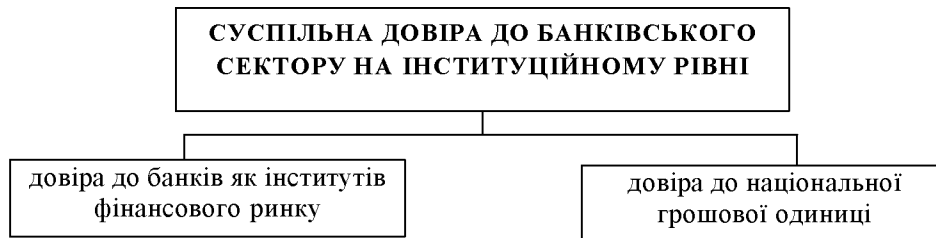
За таких обставин природно, що однією з ключових передумов подолання кризових явищ в економіці і забезпечення стійкої траєкторії впевненого виробничого зростання є відновлення механізму нормального функціонування банківського сектору. В основі такого механізму – передусім довіра з боку суспільства до банків як основних фінансових посередників, здатних у найбільш оптимальний для економіки спосіб акумулювати і перерозподіляти грошові ресурси. Термін “банківський сектор” у цьому відношенні є знаковим, оскільки відображає банки як невід'ємну складову економіки і суспільних відносин, тобто позиціонує їх як органічну частину цілого, тоді як поняття “банківська система” більшою мірою підкреслює замкнутість і відособленість цієї системи від потреб суспільства. Однак не самі терміни є головними у цьому відношенні, а власне довіра, відсутність якої має руйнівний характер для грошово-кредитних відносин, оскільки саме вона є наріжним каменем усього банківського бізнесу, без якого жодна економіка функціонувати не зможе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем функціонування банківського сектору в умовах розгортання кризових явищ на внутрішньому і світовому фінансовому ринках присвячено ряд праць вітчизняних і зарубіжних економістів, найбільш відомими серед яких є С. М. Аржевітін [6], С. М. Лобозинська [7], В. І. Міщенко [8], А. М. Мороз [10], С. В. Науменкова [11], Л. О. Примостка [14], С. М. Савлук [16], Дж. Тобін [18], О. В. Улюкаєв [19].

Проте невіршеними частинами загальної проблеми, яким присвячена стаття, залишаються питання взаємозв'язку і взаємозалежності основних соціально-економічних аспектів, які так чи інакше позначаються на рівневі суспільної довіри до банківського сектору, визначаючи принципіву можливість його нормального функціонування в нестабільних умовах господарського розвитку країни на етапі глибокої трансформації ринкових відносин та негативних ефектів зовнішнього впливу на вітчизняну економіку.

Мета статті полягає в обґрунтуванні чинників, що визначають соціально-економічні засади довіри суспільства до банківського сектору, виходячи зі стабільності функціонування банківських установ на фінансовому ринку та політики центрального банку, що на інституційному рівні визначає довіру до національної валюти як фундаментального фактора формування суспільної довіри до національної грошової системи і діяльності комерційних банків в умовах розгортання кризових явищ в економіці.

Виклад основного матеріалу. Довіра є доволі складним соціокультурним і суспільно-психологічним поняттям, природа якого може досліджуватись нарівні з природою походження самого людства. Однак у довірі нас має передусім цікавити її соціально-економічне підґрунтя, що слугує базисом та інституційним фундаментом, без якого всі інші чинники довіри перестають діяти в принципі (рис. 1).

Рис. 1. Соціально-економічні засади довіри суспільства до банківського сектору

Суспільна довіра до банківського сектору на інституційному рівні має ґрунтуватися на двох ключових соціально-економічних передумовах, що відображають два найважливіші й тісно взаємопов'язані між собою аспекти: довіра з боку суспільства до банків як інститутів фінансового ринку та довіра до національної грошової одиниці.

Перший аспект, що відображає довіру до банків з боку суспільства, є економічним відображенням практичної можливості банківських установ виконувати функцію фінансового посередництва, за якої комерційні банки акумулюють кошти підприємств та населення, які їм ці кошти довіряють, перерозподіляючи їх в економіці на засадах кредиту.

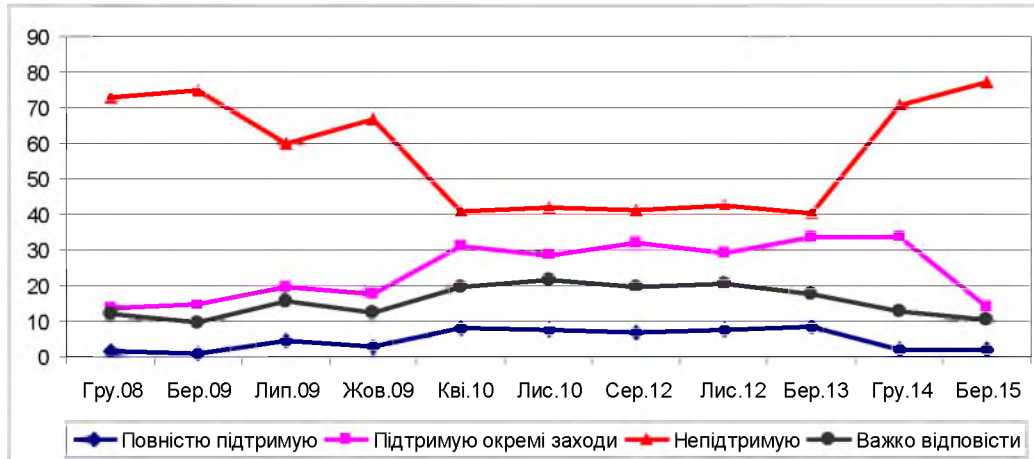
Однак що має зумовити довірити свої кошти іншій особі? Очевидно, що найвищий рівень кваліфікації та бездоганна ділова репутація партнера, особливо тоді, коли йдеться про ринок банківських послуг. Утім, пересічного клієнта банку – чи то підприємства, чи то фізичної особи – не має цікавити, чи відповідає його банкір зазначеним критеріям. Адже ми не запитуємо в лікаря наявність диплома чи належної кваліфікації – вони у нього є априорі, бо про це потурбувалася держава.

То чому б на фінансовому ринку державі аналогічним чином не турбуватися про те, щоб надання банківських послуг перебувало в руках найбільш кваліфікованих і найбільш порядних представників суспільства? Ми маємо довіряти банку не через те, що самі занурюємося у показники його балансу, тим більше, що це і не кожному фахівцю під силу, не кажучи вже про звичайного клієнта. Наша довіра до банку має ґрунтуватися на тому, що держава в особі уповноваженого нею регулятора подбала про те, щоб нас обслуговували найкращі фахівці.

В одному з популярних зарубіжних фільмів головний герой на початку говорить сакраментальну фразу: "Якщо уже не довіряти швейцарському банкірові, то до чого прийде цей світ?"¹. Буквальне значення цієї фрази настільки просте, наскільки й логічне. Адже довготривала поважна репутація плюс величезний досвід разом утворюють безцінний капітал довіри суспільства до банків, який і визначає саму можливість накопичення банківським сектором грошових ресурсів, котрі так необхідні нашій країні сьогодні для стимулювання економічного зростання.

¹ "If you can't trust a Swiss banker, what's the world come to?" – from film "The World Is Not Enough" (1999).

Та чи може бути аналогічна фраза використана для характеристики вітчизняних банків? Відповідь на це запитання лежить у дещо іншій площині. І полягає вона у соціальній проблемі: чи може суспільство мати довіру до банків у той час, коли сама держава в особі органу, який має забезпечувати цю довіру, в дійсності її підриває і руйнує? Результати дослідження Центру Разумкова дають однозначну негативну відповідь на це запитання (рис. 2).

Рис. 2. Результати соціологічного опитування Центру Разумкова: “Чи підтримуєте Ви діяльність Національного банку України?” [20]

Бо ж як інакше можна розцінити масове закриття комерційних банків, здійснюване Національним банком України упродовж останніх двох років? З ринку за цей період було виведено 64 банки, тобто третина від їх загальної кількості, що катастрофічно позначилося на рівні довіри суспільства до банківського сектору і бажанні підприємств і населення мати подальшу справу із банками (табл. 1).

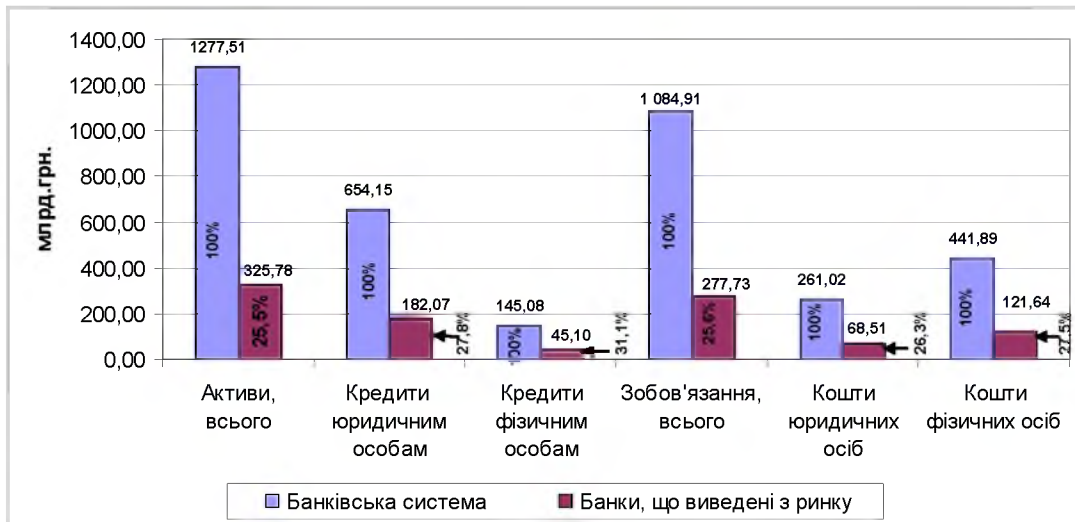
Таблиця 1

Динаміка кількості комерційних банків в Україні

	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016
1. Кількість банків, які мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176	180	163	119
2. З них: з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51	41
3. У т. ч. зі 100% іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19	18
4. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5	34.0	32.5	35.3

Примітка. Наведено за [2].

Загальна величина активів виведених з ринку банків становила 325,78 млрд. грн., а обсяг втрачених депозитів – 277,73 млрд. грн., з них 121,64 млрд. грн. становили депозити фізичних осіб (рис. 3).

Рис. 3. Структура активів і зобов'язань банківської системи України та банків, що виведені з ринку [2; 13]

Причому такі дії стали предметом особливої гордості з боку керівництва НБУ, яке цинічно називало цей процес "очищенням" та не скупилося на використання негативної лексики на адресу банків, типу "мийки", "зомбі" і тому подібних термінів.

Крім того, згідно з новими вимогами НБУ (постанова № 58 від 04.02.2016 р.) банки до кінця року (точніше до 11 січня 2017 р.) зобов'язані привести величину статутного капіталу до 300 млн. грн. Зараз на українському ринку працює 119 банків. За останніми даними НБУ за станом на 1 жовтня 2015 р. капітал менше 300 млн. гривень мають 76 із них. Отже, на вітчизняному ринку зможуть залишитися лише 43 банківські установи. Комерційні банки, акціонери яких не зможуть наростити капітали, чекають процеси злиття з іншими банками або вихід з ринку. Хоча процеси об'єднання є доволі трудомісткими і можуть тривати 3-5 років, в Україні слід очікувати нової хвилі закриття банківських установ.

Однак потрібно розуміти, що, виводячи із ринку упродовж відносно короткого періоду, практично одномоментно, таку велику кількість банків, держава в особі центрального банку розписується у власному невігластві, обнулює результативність банківського нагляду як такого і зводить нанівець довіру суспільства до банківського сектору. Бо хто ж довірить свої гроші банку, який завтра може бути оголошений неплатоспроможним, "мийкою", а його клієнти матимуть величезні проблеми із поверненням власних коштів?

Можна також припустити, що значно гіршою є тіньова сторона такого "невігластва", коли банки оголошуються неплатоспроможними і виводяться з ринку за добре продуманою схемою, що полягає у змові їхніх власників із керівництвом регулятора. Метою таких дій є, зокрема, привласнення привабливих активів, наприклад, окремих підприємств, що перебувають в заставі виданих кредитів, а також фінансування власного бізнесу за рахунок коштів вкладників, які не будуть повернуті, чи багатомільярдних кредитів рефінансування НБУ, повертати які також ніхто не збирається.

При цьому кошти вкладникам із великими труднощами повертаються із Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, ресурси для чого беруться якраз не від реалізації заставленого майна, а за рахунок випуску урядом державних зобов'язань, що викуповуються НБУ, котрий, по суті, здійснює емісію, залазячи в кишеню до суспільства через сплату інфляційного податку.

Так, на початок лютого 2016 р. обсяг ОВДП в обігу за сумою основного боргу становить близько 527 млрд. грн. У власності НБУ знаходяться державні папери на суму 389,98 млрд. грн. (74% від їх загального обсягу), що відображає рівень прямої емісії на потреби бюджету, здійснюваної центробанком.

Інфляція, власне, стає платою суспільства за руйнування центральним банком довіри до банківського сектору загалом (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка інфляційних процесів в Україні

	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
ІСЦ, % до грудня попереднього року	111,6	116,6	122,3	112,2	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3

Примітка. Наведено за [2].

Очевидно, що належна реалізація центральним банком своїх функцій як головного регулятора фінансового ринку та ефективного виконання ним своїх завдань як органу банківського нагляду мало би стати ключовим фактором стабільної роботи банківського сектору та високого рівня надійності комерційних банків, визначаючи належну довіру до них з боку суспільства.

Світовий досвід свідчить, що у більшості країн підтримку проблемних банківських установ здійснюють уряди методами пруденційного нагляду, кредитів центробанків, а також викупу проблемних установ приватними компаніями [14, с. 101].

Банки відіграють вирішальну роль у процесі ефективного розподілу накопичень та інвестицій в умовах ринкової економіки і в забезпеченні стабільності фінансової системи загалом, трансформуючи вимоги з точки зору строків погашення фінансових інструментів. Однак при виконанні цієї функції банки приймають на себе ризики, а відтак можуть виявитися неплатоспроможними і зазнати банкрутства. Якщо вкладники банку при цьому втрачають свої заощадження, то це може мати руйнівні наслідки і спричинити втрату довіри з боку населення до усього банківського сектору, тому підтримка впевненості і довіри до банків і є головною причиною, за якою слід регулювати їхню діяльність.

Саме дії центрального банку як регулятора і наглядового органу за діяльністю банків, а не їх руйнівника мають бути гарантом цієї довіри. А розробка і встановлення мінімальних стандартів, що гарантують безпеку і надійність діяльності банків, є невід'ємною частиною його роботи як органу монетарного регулювання економіки.

Отже, на сьогодні головними завданнями НБУ на шляху підвищення довіри з боку суспільства до банків як фінансових інститутів мали би бути такі:

- 1) підвищення ефективності банківського нагляду, передусім в плані його превентивної або пруденційної складової;
- 2) забезпечення повноцінної роботи банку поганих активів – санаційного банку;
- 3) жорсткий контроль за умовами кредитної і процентної політики комерційних банків;

4) оперативне реагування на найменші порушення правил здійснення операцій на міжбанківському ринку;

5) гарантування прозорості прийняття будь-якого рішення щодо реорганізації банків за чітко прописаними критеріями.

Зазвичай, основну мету банківського нагляду пов'язують із необхідністю зменшення ризику втрат для вкладників та інших кредиторів, а також підтримкою довіри до банківської системи [8, с. 15].

Проте в кінцевому підсумку ефективність банківського нагляду, на наш погляд, має визначатися роботою на ринку банківських послуг саме таких установ, надійність яких не викликає сумнівів у суспільства. Головними ознаками такої надійності мають бути банки, які мають три основні лінії захисту, що дозволяють забезпечити покриття збитків, котрі можуть виникнути в результаті їхньої діяльності, а саме:

а) професійний рівень керівництва і висока прибутковість, яка дасть змогу покрити можливі збитки;

б) достатнє резервування коштів, тобто створення резервів у розмірі, достатньому для покриття очікуваних збитків;

в) достатній розмір капіталу для покриття непередбачених збитків.

Однак ринкова економіка має свої закони і очевидно, що не можна із 100%-ною впевненістю навіть за ефективної організації банківського нагляду гарантувати фінансово стабільну й прибуткову діяльність усіх без винятку банківських установ.

Це означає, що завданнями центрального банку як органу ефективного банківського нагляду мають бути такі: 1) превентивно виявляти ознаки проблемної діяльності банку; 2) стимулювати прийняття оздоровчих (коригуючих) заходів безпосередньо банком; 3) своєчасно вживати заходів, якщо проблема не може бути вирішена власними зусиллями банку, з метою проведення реорганізації банку з найменшими втратами.

Щодо власних зусиль банку, то можна погодитися з думкою про можливість надати банкам більше повноважень самим вирішувати проблеми своєї ліквідності через обмін великих вкладів на акції чи майно власників, заморожування чи обмеження у нарахуванні чи видачі нарахованих відсотків, домовленості з кредиторами щодо реструктуризації їхніх боргів [1].

А що потрібно робити із банками, платоспроможність яких може бути поставлена під сумнів через погану якість активів? Очевидно, що мав би ефективно запрацювати санаційний банк, створений з ініціативи держави, однак участь у капіталі якого брали би в обов'язковому порядку усі банківські установи країни. Так, можна було би створити систему колективної відповідальності банківського сектору за якість банківського менеджменту у кожному комерційному банку, коли прорахунки в управлінні банківськими активами покриваються не за рахунок випуску державою своїх боргових зобов'язань і не за рахунок інфляційного податку, а за рахунок самих банків.

Отже, вирішення зазначених завдань передбачає насамперед підвищення якості регулювання банківського сектору, а сама довіра до нього з боку суспільства є прямим результатом ефективності роботи центрального банку, котрий має виступати гарантом надійності банківських установ. Інакше кажучи, якщо центральний банк не буде гарантувати надійність усіх діючих на фінансовому ринку банківських установ або принаймні безпеку коштів вкладників, то завжди зберігатиметься загроза підриву довіри до банків в очах суспільства.

Другий найважливіший аспект суспільної довіри до банківського сектору – це питання довіри до національної грошової одиниці. Як уже зазначалось, пересічні

вкладники навряд чи досконало розуміються на тонкощах фінансової звітності і в тому, який банк є більш фінансово стійким та надійним. З одного боку, кожен банк має бути фінансово стійким і надійним апіорі, інакше його просто не повинно бути на ринку. І в цьому полягає головна мета ліцензійних і наглядових функцій центрального банку. А з іншого – довіряння клієнтами коштів банківській установі визначається бажанням зберегти свої заощадження у цих коштах, тобто йдеться уже не так про довіру до самих банків, як про довіру до національної валюти.

Навряд чи у когось може з'явитися бажання заощаджувати, якщо гроші, покладені у банк, будуть танути на очах, знецінюючись унаслідок двох причин: 1) галопуючих темпів інфляції; 2) стрімкої і неконтрольованої девальвації національної валюти. Зрозуміло, відразу з'явиться бажання перетворити ці кошти на певний актив, вартість якого не знижуватиметься суттєво із плином часу.

Головним завданням НБУ згідно зі ст. 99 Конституції України є забезпечення стабільності національної валюти. У ній сказано: "Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України" [5]. Однак потрібно пам'ятати, що стабільність грошової одиниці має не лише внутрішню складову – у вигляді цінової динаміки, а й зовнішню – у вигляді валютного курсу. Це аксіома, яка нині відкидається керівництвом Національного банку.

І тут слід подивитися більш детально, як "оригінально" підходить центральний банк нашої держави до трактування цієї конституційної норми, проголосивши дотримання так званого "інфляційного таргету". Так, виступаючи зі звітом у Верховній Раді 5 лютого 2016 р., голова Національного банку черговий раз заявила: "Я вам зазначила: наш "таргет" по інфляції цього року – 12 відсотків. Я не буду вам прогнозувати курс, тому що Національний банк відповідає за інфляцію. Ви такий мандат нам надали останнього року. За фінансову стабільність і за цінову та фінансову стабільність" [17].

На думку керівництва Національного банку, реалізація режиму інфляційного таргетування має ґрунтуватися на дотриманні ряду принципів, основними серед яких є: безумовна пріоритетність цінової стабільності щодо всіх інших цілей грошово-кредитної політики; використання режиму гнучкого обмінного курсу, який визначається на основі співвідношення ринкового попиту та пропозиції (табл. 3).

Таблиця 3

Основні принципи реалізації режиму інфляційного таргетування Національним банком України

№ з/п	Принципи
1.	Безумовна пріоритетність цілі щодо цінової стабільності та підпорядкування їй усіх інших цілей і завдань грошово-кредитної політики.
2.	Тактична гнучкість та орієнтація на досягнення середньострокових цілей.
3.	Використання режиму гнучкого обмінного курсу, який передбачає визначення вартості гривні до іноземних валют на основі співвідношення ринкового попиту та пропозиції.
4.	Перспективний характер прийняття рішень.
5.	Прозорість діяльності Національного банку.

Примітка. Наведено за [12].

Однак насправді декларування очікуваних параметрів інфляційної динаміки як режиму монетарної політики не отримало упродовж останніх років нічого спільного із реальністю (табл. 4).

Таблиця 4

Практичні засади реалізації режиму інфляційного таргетування в Україні

Період	Річний показник приросту індексу споживчих цін, передбачений в "Основних засадах грошово-кредитної політики", %	Індекс споживчих цін до грудня попереднього року, %
2012 р.	7,9	-0,2
2013 р.	4-6	0,5
2014 р.	12	24,9
2015 р.	9	43,3
2016 р.	12	?

Примітка. Наведено за [2; 12].

Відтак оголошені центробанком орієнтири щодо темпів зростання цін ніколи не викликали інтересу і довіри в суспільстві, котре продовжує орієнтуватися на динаміку валютного курсу як ключовий орієнтир вартості національної грошової одиниці.

Утім, проголосивши перехід до режиму інфляційного таргетування, Національний банк України на сьогодні не може належним чином контролювати ані інфляційну, ані тим більше курсову динаміку (рис. 4). Саме необґрунтована реалізація центробанком стратегії переходу на гнучкий обмінний курс призвела не до його рівномірних коливань, а до різкого падіння.

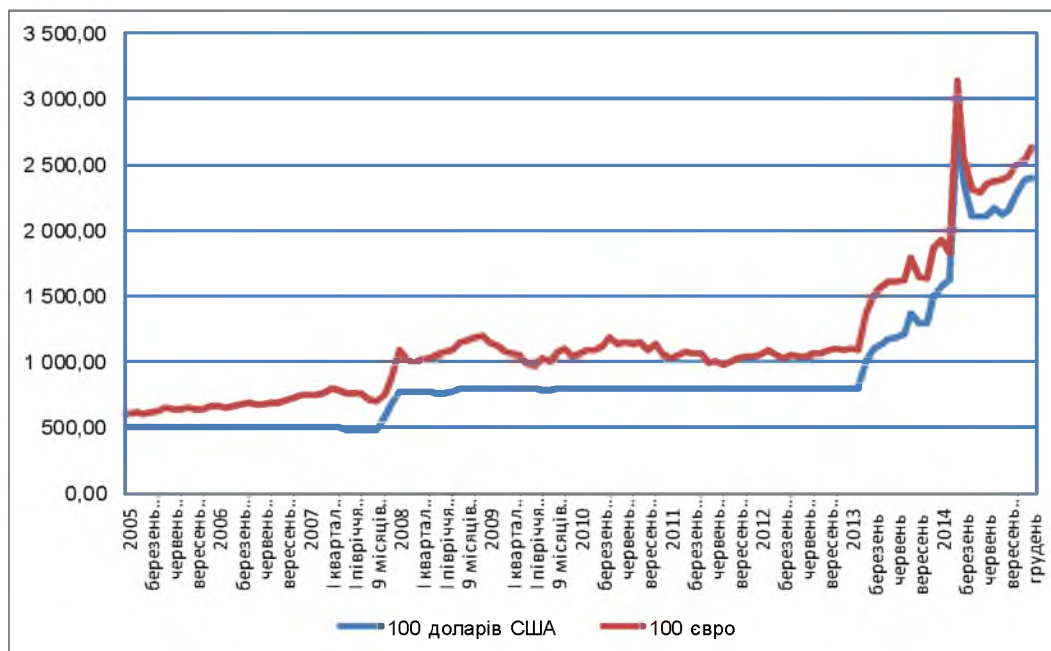

Рис. 4. Динаміка офіційного курсу гривні [2]

Швидкі темпи знецінення національної валюти спричинили зростання недовіри до банківського сектору, виявом чого став масований відплив вкладів із банківських установ (табл. 5). Так, за 2014 р. з банківської системи було забрано майже третину депозитів – 126 млрд. грн.

Таблиця 5

Динаміка депозитів, залучених комерційними банками України

		2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
1.	Депозити всього, млн. грн.	572 342	669 974	675 093	716 728
2.	Депозити у національній валюті, млн. грн.	320 268	421 754	365 454	391 911
3.	Депозити в іноземній валюті, млн. грн.	252 074	248 220	309 638	324 817
4.	Депозити в іноземній валюті, у доларовому еквіваленті, млн. дол.	31536,8	31054,7	19636,4	13533,6
5.	Офіційний курс гривні до долара США, встановлений Національним банком України, на кінець періоду	7,993	7,993	15,7686	2400,07

Примітка. Наведено за [2].

Негативні тенденції зберігалися і впродовж 2015 р., за який депозити в іноземній валюті зменшились на 6,1 млрд. дол. (рис. 5).

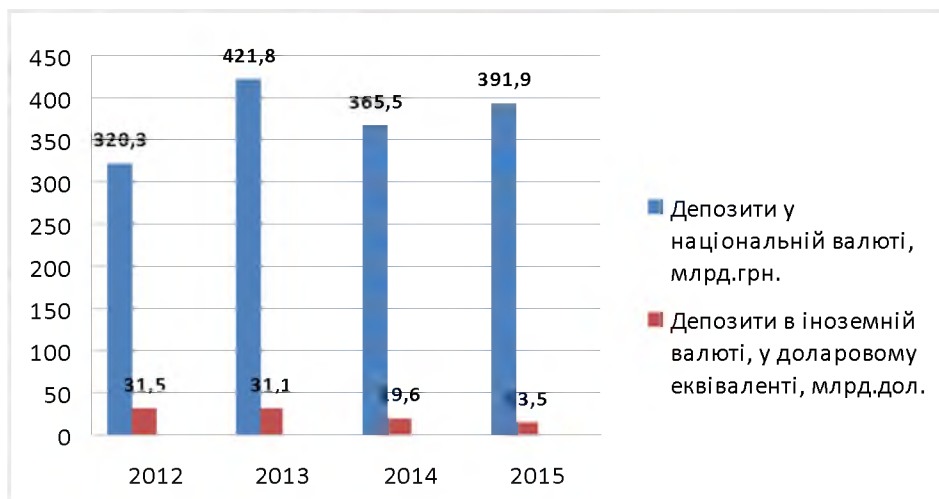

Рис. 5. Динаміка обсягу депозитних операцій комерційних банків України [2]

Потрібно наголосити, що саме значний ступінь знецінення національної грошової одиниці як унаслідок наростання інфляційних процесів, так і через безпрецедентну за розмірами девальвації гривні став ключовим фактором руйнування довіри суб'єктів ринку – підприємств і населення – до банківського сектору, спричинивши масований відплив депозитів та призвівши ряд банківських установ до неплатоспроможності (рис. 6).

Очевидною є тенденція щодо протилежного спрямування динаміки обмінного курсу та депозитів, залучених банківськими установами. При цьому чітко простежується однозначна причинно-наслідкова залежність відпливу депозитів із банків одночасно зі сплесками девальвації гривні. І навпаки, стабілізація ситуації на грошовому ринку, призупинення відпливу депозитів і їх приплив у банківську систему завжди збігаються зі стабілізацією ситуації на внутрішньому валютному ринку країни, кон'юнктуру якого можна вважати головним фактором, що зумовлює банківську паніку.

Рис. 6. Динаміка депозитів в національній валюті і обмінного курсу [2]

Девальвація національної валюти спричинила також істотні труднощі для позичальників щодо обслуговування їхньої заборгованості перед банками, що означало суттєве погіршення якості кредитного портфеля комерційних банків, змушуючи їх нарощувати обсяги відрахувань до резервів за активними операціями (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка кредитів комерційних банків України, млн. грн.

	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
1. Кредити, надані комерційними банками, всього	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	911 402	1 006 358	954 044
2. Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	1.3	2.3	9.4	11.2	9.6	8.9	7.7	13.5	21.2
3. Резерви за активними операціями банків	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	141 319	131 252	204 931	294 442

Примітки. 1. За станом на 01.12.2015 р.

2. Наведено за [2; 13].

Необхідність збільшення обсягів сформованих резервів, які відносяться на витрати, при недостатньому збільшенні доходів призводять до збитковості банківського бізнесу (табл. 7). Загальна сума збитків банків за 2014 р. становила 53 млрд. грн., а за 2015 р. – майже 67 млрд. грн.

Таблиця 7

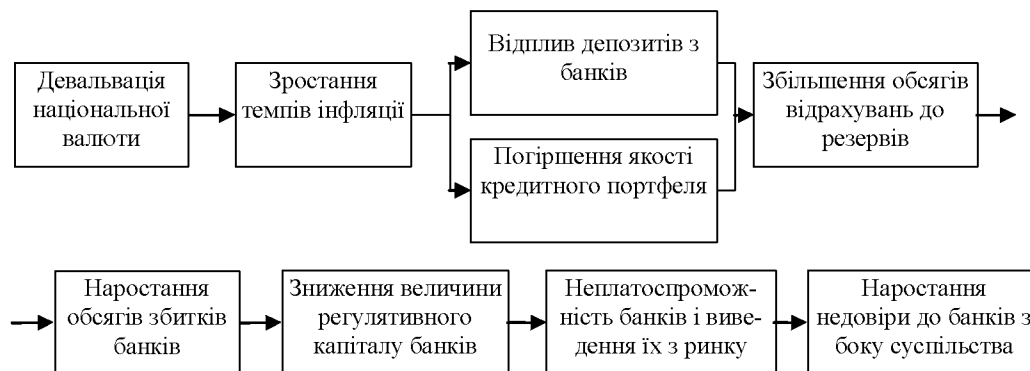
Результат діяльності комерційних банків України, млн. грн.

№ з/п	Назва показника	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016
1.	ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-52 966	-66 600
2.	Рентабельність активів, %	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.45	0.12	-4.07	-5.12
3.	Рентабельність капіталу, %	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-5.27	3.03	0.81	-30.46	-47.78

Примітка. Наведено за [13].

Отже, зміна цільових орієнтирів грошово-кредитного регулювання визначила принципово відмінні підходи до реалізації монетарної політики НБУ, сконцентровані на досягненні винятково цінової стабільності, що зумовлює відсутність впливу на кредитні програми комерційних банків з боку центробанку ані через компенсаційні механізми формування резервів, ані через механізми пільгових процентних ставок, ані через механізми довгострокового рефінансування.

Які ж насправді наслідки мала девальвація національної валюти для банківського сектору? Очевидно, що наростання збитковості і подальше зниження довіри з боку суспільства (рис. 6).

Рис. 6. Причинно-наслідкова залежність впливу девальвації на банківський сектор

Більш як триразова девальвація національної валюти мала подвійний негативний ефект, що багаторазово посилюється. З одного боку, це зумовило прямі збитки суб'єктів господарської діяльності внаслідок зміни вартості їх активів і зобов'язань, а також втрати підприємств і населення в результаті розгортання інфляційних процесів. А з іншого – мало вкрай негативні наслідки з точки зору недовіри до національної валюти як об'єкта заощаджень, що стало головною причиною масованого відпливу депозитів із банківського сектору, підриваючи його стабільність.

За таких обставин виникає питання: які можливі кроки потрібно зробити у цій ситуації, щоб відновлення суспільної довіри до національної грошової одиниці стало ключовим чинником відновлення довіри до банківського сектору?

По-перше. Насамперед потрібно відмовитися від несвоєчасного переходу до інфляційного таргетування як самоцілі монетарної політики ціною втрати курсової стабільності. Річ у тім, що основним механізмом досягнення певного таргета інфляції є вплив на інфляційні очікування суб'єктів господарювання, а головним інструментом такого впливу центробанку є короткострокова процентна ставка. Тому успіх режиму інфляційного таргетування визначається здатністю центрального банку переконати суб'єктів господарювання у своїх можливостях запобігати зростанню цін.

Однак досягти цього в Україні в сучасних умовах практично неможливо, оскільки динаміка валютного курсу є одним із найвагоміших чинників прискорення інфляційних процесів. Відмовляючись від валютно-курсної стабільності, центральний банк не може виключно через процентну ставку досягти стабільності цін, тому нераціонально автоматично переносити досвід монетарної політики країн із розвинутими фінансовими ринками і дієвими механізмами впливу процентної політики на вітчизняні умови.

По-друге. Слід визнати неприпустимим систематичне самоусунення центрального банку з валютного ринку, що спостерігалось у попередній період, оскільки це дає однозначно негативний сигнал учасникам ринку щодо можливої девальвації, а відтак провокує активну гру на ринку проти гривні. Гнучкого курсу гривні у тому вигляді, як він пропагується НБУ насправді не існує, він асоціюється у свідомості суспільства лише із його обвалом, що й відбувалося на практиці упродовж останніх двох років. Це означає необхідність реалізації активної ролі центробанку щодо впливу на курсову динаміку шляхом проведення валютних інтервенцій.

По-третє. НБУ необхідно продовжувати практику реалізації ряду обмежувальних заходів адміністративного характеру щодо зниження попиту на внутрішньому валютному ринку і недопущення спекуляцій. Крім того, слід визнати неприпустимою практику надходження додаткових грошей в економіку через механізми рефінансування, що в подальшому справляє винятково девальваційний тиск на гривню. Натомість у короткостроковій перспективі задля досягнення швидкого стабілізаційного ефекту грошово-кредитна політика НБУ має набути виразного рестрикційного характеру як вихідний сигнал учасникам ринку щодо бажання регулятора бачити національну валюту дорогою.

По-четверте. У зв'язку з тим, що невизначеність перспектив зміни обмінного курсу гривні буде і надалі виступати фактором високого рівня валютних ризиків для суб'єктів господарювання, а також суспільної недовіри до національної грошової одиниці і банківського сектору, НБУ мав би сформулювати чіткі й зрозумілі для всіх економічних агентів курсові орієнтири. Їх можна було б запровадити у вигляді коридору, що обмежував би граничні коливання курсу певними рамками, надаючи водночас сигнал учасникам ринку про цей "номінальний якор" монетарного регулювання центрального банку і його бажання та готовність утримувати стабільність на валютному ринку у визначених межах за будь-яких обставин. Саме через оптимальне поєднання економічних та адміністративних інструментів монетарної політики та при чітко проголошених намірах центробанку можна досягнути стабілізації валютного ринку, а відтак може бути відновлена довіра до національної валюти та банківського сектору.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що необхідною умовою відновлення суспільної довіри до банківських установ є ефективна реалізація монетарної політики НБУ через забезпечення ефективного банківського нагляду, а також дотримання стратегічних орієнтирів, спрямованих на забезпечення курсової стабільності національної грошової одиниці як необхідного сигналу для всіх учасників ринку з боку регулятора про його готовність і можливість обмежувати курсові

коливання, що дасть змогу мінімізувати ризики та знизити девальваційні очікування. В свою чергу, це має сприяти поліпшенню інвестиційного клімату в країні, створенню умов для макроекономічної стабілізації та послідовного подолання кризових явищ в усіх секторах національного господарства.

Очевидно, що шляхи відновлення довіри до банків лежать через подолання кризових явищ у банківському секторі країни, що має передбачати пошук найбільш раціональних варіантів досягнення макроекономічної збалансованості і проведення ефективної грошово-кредитної політики, спрямованої на стабілізацію ситуації на грошовому ринку країни та забезпечення повноцінного виконання банківською системою своїх функцій фінансового посередництва в інтересах стимулювання довготривалого зростання економіки загалом. Головним завданням Національного банку має бути забезпечення дієвого банківського нагляду, який би гарантував надійність банківських установ, які працюють на ринку, а також підтримання стабільності національної валюти як ключової умови високого рівня довіри до банківського сектору, стимулювання інвестицій та економічного зростання.

Потрібно розуміти, що жоден інвестор не вкладатиме кошти в економіку країни, уряд якої не здатен забезпечити стабільність національної валюти. Попри всі декларовані наміри щодо інфляційного таргетування, слід визнати, що НБУ не має на сьогодні дієвих важелів впливу на цінову динаміку. А без обмеження інфляції і коливань обмінного курсу національної валюти, що і є першопричинами дестабілізації на грошовому ринку, не доводиться вести мову про відновлення довіри до вітчизняного банківського сектору та подолання кризи.

Література

1. Бондар О. Як повернути довіру до банків [Електронний ресурс] / О. Бондар // Економічна правда. – 2015. – 6 квіт. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/04/6/536957/>
2. Бюлетень Національного банку України. – 2015. – № 12. – [Електронний ресурс] / Національний банк України: офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897
3. Дзюблук О. В. Валютна політика : підруч. / О. В. Дзюблук. – К. : Знання, 2007. – 422 с.
4. Дмитриев М. Э. Российская банковская система в условиях кризиса : моногр. / М. Э. Дмитриев, С. М. Дробышевский, С. С. Наркевич, П. В. Трунин. – М. : Изд. дом "Дело" РАНХиГС, 2012. – 128 с.
5. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Криза банківської системи: причини і шляхи виходу : матер. наук.-практ. конф. / Асоціація українських банків ; Університет банківської справи НБУ ; відп. ред. С. М. Аржевітін. – К. : УБС НБУ, 2015. – 143 с.
7. Лобозинська С. М. Державне регулювання банківської системи України : моногр. / С. М. Лобозинська. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 416 с.
8. Міщенко В. І. Банківський нагляд : навч. посіб. / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренсва. – К. : Знання, 2004. – 406 с.
9. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан і перспективи змін : моногр. / за ред. В. С. Стельмаха. – К. : Центр наук. дослідж. Нац. банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

10. Мороз А. М. Іноземні банки та іноземна валюта: окремі аспекти їх функціонування в Україні / А. М. Мороз // *Фінанси, облік і аудит* : зб. наук. праць / ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана"; відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2009. – Вип. № 13. – С. 88–92.
11. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.
12. "Основні засади грошово-кредитної політики на 2015 рік", схвалені рішенням Ради Національного банку України від 11 вересня 2014 р. № 28 [Електронний ресурс] / Національний банк України: офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=10465306>.
13. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України: офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
14. Примостка Л. О. Регулювання діяльності банків в умовах глобальних викликів : моногр. / Л. О. Примостка, М. І. Діба, О. О. Чуб, Г. Т. Карчева [та ін.]; / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2012. – 459 с.
15. Річний звіт Національного банку України за 2014 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України: офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>.
16. Савлук С. М. Власний капітал комерційного банку : моногр. / С. М. Савлук. – К. : КНЕУ, 2012. – 459 с.
17. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 05 лютого 2016 [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/6120.html>.
18. Тобин Дж. Денежная политика и экономический рост / Дж. Тобин ; пер. с англ. В. Е. Маневича. – М. : Книж. дом "Либроком", 2010. – 272 с.
19. Улюкаев А. В. Современная денежно-кредитная политика: проблемы и перспективы : моногр. / А. В. Улюкаев. – М. : Дело АНХ, 2008. – 208 с.
20. Чи підтримуєте Ви діяльність Національного банку України? (динаміка, 2008–2015) [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. – Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=406.

References

1. Bondar O. Yak povernuty doviru do bankiv [How to regain trust to banks] / O. Bondar. – *Ekonomichna pravda*. – 2015 (06 april). – Retrieved from: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/04/6/536957/> [in Ukrainian].
2. Bulletin of National bank of Ukraine. – 2015. – №12. – National bank of Ukraine: Official site. – Retrieved from: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897 [in Ukrainian].
3. Dzyublyuk O.V. Valyutna polityka: Pidruchnyk [Foreign currency politics: manual] / O.V. Dzyublyuk. – K.: Znannya, 2007. – 422 p. [in Ukrainian].
4. Dmitriyev M.E. Rossijskaya bankovskaya sistema v usloviyach krizisa: monografiya [Russian banking system in crisis conditions: monograph] / M.E. Dmitriyev, S.M. Drobyshevsky, S.S. Narkevich, P.V. Trunin. – M.: Izdatelskij dom "Delo" RANH, 2012. – 128 p. [in Russian].
5. Constitution of Ukraine / Verkhovna Rada. – Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
6. Kryza bankivskoyi systemy: prychny i shlyahy vyhodu [Banking system crisis: causes and ways to overcome] // *Materials of scientific-practical conference / As-*

- sociation of Ukrainian Banks; University of Banking NBU; edited by S.M. Arzhevitin. – K.: UBS NBU, 2015. – 143 p. [in Ukrainian].
7. Lobozyńska S.M. *Derzhavne reguluvannya bankivskoyi systemy Ukrayiny: monografiya* [State regulation of Ukrainian banking system: monograph] / S.M. Lobozyńska. – Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2010. – 416 p. [in Ukrainian].
  8. Mischenko V.I. *Bankivskiy naglyad: navch. posib.* [Banking supervision: manual] / V.I. Mischenko, A.P. Yatsenyuk, V.V. Kovalenko, O.G. Korenyeva. – K.: Znannya, 2004. – 406 p. [in Ukrainian].
  9. *Monetarna polityka Natsionalnogo banku Ukrayiny: suchasnyj stan i perspektyvy zmin: Monografiya* [Monetary policy of National Bank of Ukraine: modern state and changes perspectives] / ed. by V.S. Stelmah. – K.: Centre of Scientific Researches of National Bank of Ukraine; University of Banking NBU, 2009. – 404 p. [in Ukrainian].
  10. Moroz A.M. *Inozemni banky ta inozemna valyuta: okremi aspekty yih funktsionuvannya v Ukrayini* [Foreign banks and foreign currency: some aspects of their functioning in Ukraine] / A.M. Moroz // Finance, Accounting and Audit / Vadim Getman Kyiv National Economy University; ed. by A.M. Moroz. – K.: KNEU, 2009. – Issue №13. – P. 88-92. [in Ukrainian].
  11. Naumenkova S.V. *Rynok finansovyh poslug: navch. posib.* [Finance services market: manual] / S.V. Naumenkova, S.V. Mischenko. – K.: Znannya, 2010. – 532 p. [in Ukrainian].
  12. "Osnovni zasady groshovo-kredytnoyi polityky na 2015 rik" [Main guidelines of monetary and finance policy for 2015], adopted by Rada of National Bank of Ukraine on September 11 2014. №28 / National bank of Ukraine: Official site. – Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=10465306> [in Ukrainian].
  13. *Osnovni pokaznyky diyalnosti bankiv Ukrayiny* [Main indicator of Ukrainian banks' activity] / National Bank of Ukraine: Official site. – Retrieved from: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798 [in Ukrainian].
  14. Prymostka L.O. *Reguluvannya diyalnosti bankiv v umovah globalnyh vyklykiv: monografiya* [Banking activity regulation in conditions of global challenges: monograph] / L.O. Prymostka, M.I. Dyba, O.O. Chub, G.T. Karcheva / ed. by prof. L.O. Prymostka. – K.: KNEU, 2012. – 459 p. [in Ukrainian].
  15. *Richnyj zvit Nacionalnogo banku Ukrayiny za 2014 rik* [National Bank of Ukraine annual report – 2014] / National Bank of Ukraine: Official site. – Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764> [in Ukrainian].
  16. Savluk S.M. *Vlasnyj kapital komercijnogo banku: monografiya* [Commercial bank's own capital: monograph] / S.M. Savluk. – K.: KNEU, 2012. – 459 p. [in Ukrainian].
  17. *Stenograma plenarnogo zasidannya Verkhovnoyi Rady Ukrayiny February 05 2016* [Transcript of the plenary session of the Verkhovna Rada of Ukraine 5 February 2016] / Verkhovna Rada. – Retrieved from: <http://rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/6120.html> [in Ukrainian].
  18. Tobin J. *Money and Economic Growth* / James Tobin. – M.: Book House "Librokom", 2010. – 272 p. [in Russian].
  19. Ulyukaev A.V. *Sovremennaya denezhno-kredytная politika: Problemy i perspektivy: monografiya* [Modern monetary policy: problems and prospects: monograph] / A.V. Ulyukaev. – M.: "Delo" ANH, 2008. – 208 p. [in Russian].
  20. *Chy pidtrymuyete Vy diyalnist Natcionalnogo banku Ukrayiny? (dynamika, 2008-2015)* [Do you support the activities of the National Bank of Ukraine? (Recurrent, 2008-2015)] / Centre of Razumkov. – Retrieved from: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=406 [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 24 березня 2016 р.